

A CONTEMPORARY CRITIQUE OF HISTORICAL MATERIALISM

Anthony Giddens

The Macmillan Press LTD, London 1983., str. 294.

Giddens je istaknuti engleski teoretičar više mlađe nego srednje generacije. Za razliku od većine engleskih autora koji se bave društvenom teorijom Giddens je otvoren prema evropskoj tradiciji i prema teorijama koje su se razvile u okviru evropskog kulturnog kruga. U svojim je teorijskim nastojanjima posebno dijaloški otvoren prema evropskoj marksističkoj orijentaciji i potrebno je istaći njegove kontakte s teoretičarima Habermasovog kruga, a s druge strane s francuskom marksističkom orijentacijom kako s onom oko Lefebvra tako isto i s teoretičarima oko Althussera i Polantzasa. Giddensova teorijska pozicija je primarno određena konfrontacijom koja postoji između Marxa i Webera, s tim što on razvija i brani Weberovu poziciju u uvjetima suvremenog razvoja.

Giddensova knjiga: *Contemporary Critique of Historical Materialism* posljednja je u nizu njegovih teorijskih rasprava — knjiga, a on je za posljednjih desetak godina objavio čitav niz sličnih rasprava. Ova teorijska rasprava je prvi dio, a druga knjiga, koju autor najavljuje na kraju ove, tretirat će probleme socijalne strukture socijalističkih zemalja. Rasprava na oko 300 stranica ima deset poglavlja, a uz svako poglavlje je obilna literatura, uglavnom na engleskom jeziku, što nije jako ograničavajući faktor jer se na taj jezik vrlo brzo prevode sve iole relevantne knjige s tog područja.

Treba naglasiti da se Giddensova kritika historijskog materijalizma oslanja na istovrsnu kritiku Jurgena Habermasa, što je osobito vidljivo u interpretaciji kategorije Praxisa. Naime, tu kategoriju autor gotovo sasvim preuzima od Habermasa i to je svakako jedan od najmanje jasnih dijelova knjige. Inače, bitna razlika između Habermasove i Giddensove kritike je u tome što Giddens potpuno odbacuje ideju evolucije društva kroz društveno-ekonomske epohe. On tu teoriju zamjenjuje sa svojom »teorijom strukturalizacije«, koju skicira odmah u prvom poglavlju nastojeći da analizu strukture primiri s aktivnošću subjekta. U tome kombinira Marxove osnovne kategorije Heideggerovim kategorijama iz »Sein und Zeit« na način koji predstavlja svojevrsnu »sociologizaciju Heideggera«, što je prihvatljivo i zabavno na engleskom govornom području, a najslabije će biti prihvaćeno od čitalaca koji su djela tih autora čitali na originalu. Svakako, najbolji je središnji dio Giddensove knjige, gdje vrlo pažljivo i temeljito iz suvremene perspektive razmatra i analizira Marxove analize iz Kapitala.

Umjesto Marxove periodizacije Giddens predlaže svoju koja ima tri stupnja: 1. tribalna društva, 2. društva podijeljena na klase, 3. klasna društva (kapitalizam). On inzistira na bitno razlici koja postoji između nekapitalističkih klasnih društava i kapitalističkog, klasnog društva. Po njegovom mišljenju u prvima način proizvodnje i klasna borba nisu ključ za razumijevanje razvoja, što Marxova teorija previđa. Tu na prvo mjesto izbija pojam MOĆI i s njim povezana vanekonomska prinuda. To se isto može reći kada dolazi u pitanje analiza suvremenih socijalističkih društava, gdje sfera politike izbija u prvi plan. Giddens smatra da je u Marxa posebno zanemarena analiza NADZORA nad potčinjenim klasama i on smatra da bi bilo posebno zanimljivo kad bi se ta kategorija detaljnije razmotrila u sukcesivnom slijedu kroz historiju. Prikupljanje informacija i korištenje informacija u kontroliranju stanovništva je važan aspekt socijalne analize. Razlika između despotizma i totalitarizma je u tome što potonji ima neusporedivo veću mogućnost neposredne kontrole stanovništva. To je zbog razvoja tehnika vladanja, no ovdje Giddens zanemaruje samu organizaciju osnovnih jedinica društva, što su je razvili i fašisti i staljinisti, svaki na svoj način, no ipak s mnogim sličnostima.

Giddens se posebno bavi aktualnošću Marxove teorije eksploatacije. On ističe da je Marxova teorija i danas vrlo aktualna, no nije sveobuhvatna. Po njegovom mišljenju postoje tri glavne dimenzije eksploatacije: eksploatacija među državama, eksploatacija među etničkim grupama i eksploatacija među spolovima. Svi se ti oblici nipošto ne mogu svesti na klasnu eksploataciju, niti mogu biti izvedeni iz teorije o višku vrijednosti. Giddens ističe da je feminizam mnogo radikalniji u svojim implikacijama za kritičku teoriju suvremenog društva od marksizma (str. 243). On dalje ističe da je marksizam potpuno insuficijentan s obzirom na ekološku problematiku koja je danas itekako aktualna. U ovoj kritici autor ne razlikuje dovoljno precizno Marxovu teoriju što je uglavnom predmet njegove rasprave i marksizma kako se on razvio krajem devetnaestog i u dvadesetom stoljeću u zemljama gdje je postao službena ideologija. Njegov glavni teorijski prigovor polazi od potrebe razlikovanja «viška proizvoda» od «viška vrijednosti», to jest od potrebe razlikovanja nekapitalističkih klasnih društava od kapitalističkog društva na toj osnovi. Kad se to učini onda, po mišljenju Giddensa, pada ideja evolucije kroz historiju na kojoj počiva Marxova koncepcija historijskog materijalizma. Tada je također izlišna i neosnovana teza o »strukturalnim zakonima« koji djeluju neumitno i mimo volje historijskih aktera. U tom kontekstu autor opširno polemizira s Althusserom i Poulantzasom oslanjajući se na Webera i donekle na Lukasca. On ističe da ono što obično označavamo kao »višak« može biti specificirano jedino u terminima »asimetrične distribucije moći«. To posebno treba naglasiti kada je riječ o proučavanju suvremene društvene strukture i suvremenih pojava jer ne smijemo zaboraviti da živimo u vremenu Staljina i Gulaga.

Premda se za Giddensovu kritiku Marxove teorije historijskog materijalizma ne može reći da je solidno teorijski utemeljena, ipak valja naglasiti da je njegova analiza u mnogim dijelovima i aspektima stimulativna

jer ukazuje na ograničenosti teorije koja je tokom vremena u svijesti mnogih ljudi prerasla u dogmu. Stoga bi bilo korisno da se u slučaju odustajanja od prevođenja knjige, prevede njeno deseto, završno poglavlje, (u nekom časopisu) koje rezimira osnovne teze cjelokupne rasprave.

Ivan Kuvačić